

FELSEFE DÜNYASI

2008/1 Sayı: 47

YILDA İKİ KEZ YAYIMLANIR

ISSN 1301-0875

Sahibi

Türk Felsefe Derneği Adına
Başkan Prof. Dr. Necati ÖNER

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Prof. Dr. Ahmet İNAM

Yazı Kurulu
Prof. Dr. Necati ÖNER
Prof. Dr. Ahmet İNAM
Prof. Dr. Murtaza KORLAELÇİ
Doç. Dr. Hüseyin Gazi TOPDEMİR
Doç. Dr. İsmail KÖZ

Felsefe Dünyası Hakemli Bir Dergidir.

Felsefe Dünyası 2004 yılından itibaren PHILOSOPHER'S INDEX ve
TÜBİTAK /ulakbim tarafından dizinlenmektedir.

Yazışma ADRESİ
P.K. 21 Yenışehir / ANKARA
Tel&Fax: 0.312 231 54 40

Fiyatı: 15 YTL (KDV Dahil)

Banka Hesap No:
Vakıfbank Kızılay Şubesi: 00158007288336451

Dizgi ve Baskı
Türkiye Diyanet Vakfı
Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi
OSTİM Örnek Sanayi Sitesi 1. Cad. 358. Sk. No: 11 Y.Mahalle / ANKARA
Tel: 0.312 354 91 31 (Pbx) • Fax: 0.312 354 91 32

FÂRÂBÎ'NİN SİYASET FELSEFESİ

İbrahim SEZGÜL*

Giriş

Fârâbî'nin hayatına dair tanımlamalar problemlidir. Çünkü o geride bir otobiyografi bırakmamıştır. Dahası, onun hakkında bilgiler veren temel kaynakların bazısı da şüphelidir. Bununla birlikte Fârâbî, hem Doğuda hem de Batıda, entellektüel başarıları dolayısıyla yüzyıllar boyunca neredeyse evrensel düzeyde bir takdir toplamıştır.¹

Fârâbî'nin doğum tarihi tam olarak bilinmemekle beraber genel olarak 870 yılında doğduğu sanılmaktadır. Türkistan'da Vesîç'in Fârâb köyünde, Türk menşeli asker bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Fârâbî'nin çocukluğunun ayrıntıları da fazlasıyla bilinmemektedir. Bağdat'ta Arapça öğrendiğini ve daha sonra da Ebû Bekir b. Es-Serrâc ile birlikte Arapça grameri okuduğunu biliyoruz. Fârâbî'nin mantık ve felsefe alanlarındaki uzmanlığı açısından baktığımızda, hocaları arasındaki en önemli isimlerin Yuhanna b. Haylân (öl. 908) ile büyük mantıkçı Ebû Bişr Mattâ b. Yûnus (öl. 940) olduğunu görürüz.

Fârâbî, kitaplarının çoğunu Bağdat'ta yazmıştır, fakat kendisini bir yazar ve düşünür olarak üne ve üstünlüğe kavuşturan bu şehrin bariz cazibesi, onun Arap dünyasının başka diyarlarına, özellikle Mısır'a, Şam'a – ki burâda bir bekçi ya da bahçıvan olarak çalıştığı da iddia edilir – Harran'a ve Halep'e göçetmesine engel olamamıştır.² Bazı âlimler onun bu bahçıvanlık evresini çok fazla sorun etmemişse de, böyle bir hikâyenin güvenilirliği ve inandırıcılığı sorgulanmış; onun o dönemde Seyfûddevlî'nin himayesinde olduğu ortaya konmuştur.³ Fârâbî pek çok ünlü eserin yazarı olarak bilinir, özellikle de, *Faziletli Şehir (el-Medinetü'l-Fâzıla)* isimli eseri Doğu ve Batı dünyasında en çok bilinenidir.

Aristoteles'ten sonra, İkinci Öğretmen (*Muallimü's-Sânî*) olarak anılan Fârâbî'ye göre, insanın kendisini ve evrenin amacını anlamaya yönelmesi bilim ve felsefe yapmakla mümkündür. Zira insan kendisini anlamak için evreni algılamak, evreni algılamak için de onun amacını kavramak durumundadır. Bunun için de evrende var olan insanların etik, mutluluk ve siyaset felsefesi büyük önem arz etmektedir.

1. Fârâbî'de Siyasetin Tanımı

Arapça bir kelime olan siyaset “idare etmek”, “düzene koymak”, “yönetmek” anlamlarına gelmektedir. En genel anlamıyla siyaset, bir nesneyi dikkatle gözetmek,

* Dr., M.E.B., APK Uzmanı, e-posta : ibrahim@sezgul.com

¹ Netton, Ian Richard, *Allah Transcendent: Studies in the Structure and Semiotics of Islamic Philosophy, Theology and Cosmology*, Exeter Arabic and Islamic Series, Routledge, London, 1989, s. 99-100.

² Ibn Abi Usaybi'a, *Kitab Uyun al-Anba fi Tabaqat al-Atbba*, Dar Maktabat al-Hayat, Beyrut, s. 603.

³ Fakhry, Majid, *A History of Islamic Philosophy*, Pan Books and Macmillan, London, 1983, s. 107-108; Walzer, Richard, “Al-Farabi's Theory of Prophecy and Divination”, ed. Walzer, *Greek into Arabic Essays on Islamic Philosophy*, Bruno Cassirer, Oxford, 1962, s. 213-214.

hâkim olmak, halkı gözeterek yönetmek, bu yolda gereken tedbirleri almaktır. Bugün siyaset kavramı, hükümet işleri, siyaset ve diplomasi anlamında kullanılmaktadır.

Fârâbî, siyaset kelimesini "el-İlmü'l-Medenî", "el-İlmü'l-İnsan", "es-Sinaâtü'l-Medeniyye" gibi tabirlerle ifade eder.⁴ Fârâbî, siyaset ilminin dışında siyaset felsefesinden de bahseder. Siyaset felsefesini ifade etmek için de "el-Felsefetü'l-Medeniyye" ve "el-Felsefetü's-Siyasiyye" deyimlerini kullanır.⁵ Ancak burada siyaset felsefesi ile siyaset ilmi arasında pek büyük bir fark görülmemektedir.

Fârâbî, *Tahsîlü's-Saâde* adlı eserinde siyaset ilmini, "insanın elde etmesi gereken mükemmelliğin ne ve nasıl olduğunu, bu mükemmelliği elde etmesini sağlayacak şeylerin ve insanın bu mükemmelliğe ulaşmasına engel olan şeylerin neler olduğunu bildiren ve ayırt eden ilim" şeklinde tanımlar. Yine siyaset ilmi, şehir insanlarının her birinin, şehirle birlikte, özel tabii yaratılışlarının mümkün kıldığı ölçüde mutluluğu elde etmesini sağlayan şeylerin ilmidir.⁶ Görüldüğü gibi Fârâbî, mutluluğun elde edilmesini siyaset ilmine bağlamaktadır.

Fârâbî, ilimleri tasnif ettiği *İhsâü'l-Ulûm* adlı eserinde siyaset ilmini şöyle tanımlar: Siyaset ilmi, iradi fiillerle, iradi hayat tarzlarının çeşitlerini, bu fiiller ve hayat tarzlarının kendilerinden doğduğu yetiler, huylar, karakterler ve özelliklerini, onların kendileri için yapılmış olduğu amaçları, onların insanda nasıl var olmaları gerektiğini ve koruma yollarını araştıran ilimdir. O, fiillerin ve hayat tarzlarının kendileri için gerçekleştirdikleri amaçları arasında ayırım yapar.⁷ Yine siyaset ilmi, gerçekten mutluluk olan şeylerle öyle olmadıkları halde mutluluk vereceği zannedilen şeyleri ortaya koyar. Gerçekten mutluluk olan şeyi kazanmamızı sağlayan şeyin iyi, güzel davranışlar ve erdemler olduğunu bildirir. Bu ilim, şehirlerde gerçekten mutluluk olanı hedefleyen erdemli başkanlık (*riyâsetü'l-fâzıla*) ve gerçekten mutluluk olmadıkları halde öyle sanılan şeyleri temin etmeye yarayan fiil ve hareketleri kuvvetlendiren bilgisiz başkanlık (*riyâsetü'l-câhile*) diye iki tür başkanlığın bulunduğunu ortaya koyar. Bu durumda doğal olarak erdemli bir başkanın bulunduğu şehir ve millette erdemli şehir olacak, bilgisiz bir başkanın yönettiği şehir bilgisiz şehir olacaktır.⁸

Siyaset ilmi, erdemli şehrin aynı durumda kalması ve değişmemesi için gerekli koşulları belirtir. Erdemli şehir ve başkanların davranışlarının cahil davranışlara ve yetilere dönüşmesi tehlikesini doğuran sebeplerin ve yönlerin hangileri olduklarını bildirir. Onlardan cahil şehre dönüşmüş olanların eski hallerine döndürülmeleri için alınması gerekli tedbir ve çareleri sayar. Hükümdarın kim olacağını tespit edilmesi için aranması gerekli tabii şartlar ve durumları ortaya koyar.⁹

⁴ Fârâbî, *Fusûlü'l-Medenî*, çev. Hanifi Özcan, DEÜ Yay., İzmir, 1987, s. 28

⁵ Fârâbî, *Kitabu't-Tenbîh ala Sebîli's-Saâde*, Matbaatu Meclis-i Dairetu'l-Maarif, Haydarabad, 1346, s. 20-21.

⁶ Fârâbî, *Tahsîlü's-Saâde*, Matbaatu Meclis-i Dairetu'l-Maarif, Haydarabad, 1345, s. 15; Fârâbî, *Mutluluğun Kazanılması*, çev. Ahmet Arslan, Vadi Yay., Ankara, 1999, s. 65.

⁷ Fârâbî, *İhsâü'l-Ulûm*, Matbaatu's-Saâde. Mısır, 1350, s. 64; Fârâbî, *İlimlerin Sayımı*, çev. Ahmet Arslan, Vadi Yay., Ankara, 1999, s. 92.

⁸ Fârâbî, *İhsâü'l-Ulûm*, s. 65.

⁹ Fârâbî, *İhsâü'l-Ulûm*, s. 65.

2. İlimler İçerisinde Siyasetin Yeri

Fârâbî, *et-Tenbîh* adlı eserinde felsefeyi bölümlere ayırır. Ona göre "iyi", biri sadece bilgi, diğeri de bilgi ve fiil olmak üzere iki çeşit olduğuna göre, felsefe sanatı da iki çeşit olur. Birincisi, insanın kendisinin yapamayacağı varlıklarla ilgili bilgi elde edilmesini sağlar, buna "soyut felsefe" adı verilir. İkincisi, yapılmakta olan şeylerle ilgili bilginin ve onların iyi olanı yapma gücünün elde edilmesini sağlar. Buna da "pratik felsefe" ve "siyasi felsefe" adını verir.¹⁰ Bundan da anlaşılacağı gibi soyut felsefe, varlığa getiremeyeceğimiz ancak bilginin konusu olan şeyleri verirken, pratik felsefe bilebileceğimiz ve yapabileceğimiz şeylerin bilgisini verir. Fârâbî'ye göre soyut felsefe her biri varlık türünü kapsayan matematik, fizik ve metafizikten oluşur. Pratik felsefenin içine giren "siyasi felsefe" ise iki kısımdan oluşur. Bunlardan birincisi, iyi fiiller ve bu fiillerden meydana gelen etik ve onları elde etme gücü hakkında bilgi edinmemizi sağlayan etik sanattır. İkincisi, şehir halkı için iyi şeylerin meydana getirilmesini sağlayan şeyler ve o şeyleri meydana getirme ve koruma gücü ile ilgili bilgiyi kapsayan siyaset felsefesi veya siyaset ilmidir.¹¹

Fârâbî siyaset ilmini iki kısma ayırır. Bunlardan birincisi, mutluluğun tanımını, gerçekleri mutluluk olanla öyle olduğu zannedilen mutluluğu birbirinden ayırmayı inceleyen kısımdır. İkincisi ise, şehirler ve topluluklar içinde erdemli huy ve hareketlerin nasıl tertip edildiğini, erdemli fiiller ve hareketleri ve bunların şehir insanları arasında dağıtılmasını temin etmeye yarayan hükümdarlık fiillerinin, şehir insanları arasında tertip ve temin edilen şeyleri korumaya yarayan fiillerin bilgisini içeren kısımdır.¹²

Yine Fârâbî, erdemli olmayan başkanlığın çeşitlerini belirtir ve bunların erdemli şehrin hastalıkları olduğunu belirtir. Daha sonra bunların sebep ve sonuçlarını da ortaya koyarak siyaset ilminin bu hastalıklı uygulamaları düzelttiğini belirtir.¹³

Fârâbî, *Fusûlü'l-Medenî* adlı eserinde hikmeti, soyut ve pratik olmak üzere ikiye ayırır. Ona göre hikmetin soyut yönü, insana gerçek mutluluğu bildiren şey iken, bu hikmetin pratik yönü mutluluğu elde etmek için yapılması gereken şeyleri bildirir. O halde bu ikisi, insanın yetkinliğe ulaşmasında iki temel unsurdur.¹⁴

Fârâbî ayrıca *Fusûlü'l-Medenî* adlı eserinde siyaseti erdemli (*fâzıla*) ve erdemsiz (*câhile*) olmak üzere iki temel kısma ayırır. Erdemli siyaset ile erdemsiz siyaset arasında ortaklık yoktur.¹⁵ Fârâbî erdemli siyasete "mutlak siyaset" ismini de verir. Ona göre erdemli siyaset tek, erdemsiz siyaset ise çoktur. Ona göre erdemli siyaset, onunla, yöneticinin erdemlere ulaşması için takip edeceği metottur. Yönetilenler de, bu siyaset şekli ile hem bu dünya hem de ahiret hayatında, ondan başkasıyla elde edilmesi mümkün

¹⁰ Fârâbî, *et-Tenbîh*, s. 20; Fârâbî, *Mutluluk Yoluna Yönelme*, çev. Hanifi Özcan, DEÜ Yay., İzmir, 1993, s. 52.

¹¹ Fârâbî, *et-Tenbîh*, s. 21.

¹² Fârâbî, *Kitabü'l-Mille (Din Kitabı)*, çev. Fatih Toktaş, *Divan*, sayı: 12, 2000/1, s. 269.

¹³ Fârâbî, *Kitabü'l-Mille (Din Kitabı)*, s. 269.

¹⁴ Fârâbî, *Fusûlü'l-Medenî*, s. 48.

¹⁵ Fârâbî, *Fusûlü'l-Medenî*, s. 69.

olmayan erdemleri elde eder. Yönetilenler, erdemleri ruhlarına sindirirlerse, ahirette mutluluğa ulaşmak için gerekli olan erdemleri ruhlarına yerleştirecek duruma gelirler. Böylece onların yaşayışı, başkalarının sahip olduğu bütün hayat ve yaşayış türlerinin en güzeli olur.¹⁶

Fârâbî'ye göre erdemsiz siyasetin çok farklı türleri vardır. Bunlardan bazıları oldukça kötü, bazısının zararı az ve kimilerine göre işe yararı çoktur. Erdemsiz siyasetin çeşitli oluşunu Fârâbî, insan şahsiyetine benzetir. Mizaçları farklı olan bedenlerde mevsimlerin alakası ne işe, erdemsiz siyasetle de durumu öyledir. Yani, bazı insanların bedenleri ve mizaçı mevsimlere göre değişir. Nefislerin durumu ve siyasetle ilişkisi de buna benzer.¹⁶ Onlardan her biri hedeflediği ve ulaşmak istediği amaca göre bir ad alır ve elde etmek istediği amaçlar ve maksatlar sayısınca olur.¹⁷

Görüleceği üzere Fârâbî siyaset felsefesini, şehir, etik, mutluluk ve erdem (fazilet) kavramlarına dayandırmaktadır. Yine Fârâbî'nin siyaset felsefesinin ana konusu "şehir başkanı" sorunudur. O, şehir başkanının nasıl olması gerektiği üzerinde önemle durur. Çünkü ona göre şehrin başındaki başkan ne kadar iyiye halk da o kadar iyi olacaktır. Zira erdemli şehrin başkanının nihâî amacı, kendisine ve halkına gerçek mutluluğu vermektir. Onun, mutluluk bakımından şehir halkının en mükemmeli olması bir zarurettir. Çünkü şehir halkının mutluluğunun sebebi, erdemli başkandır.¹⁸ Fârâbî, şehri yöneten başkanda doğruluk, adil olma, dünya malına düşkün olmama, yeme-içme ve bedensel hazlara düşkün olmama, mutedil mizaçlı olma ve cesaretli olma gibi özellikler bulunmasını istemektedir. Siyaset felsefesinde "İlk Başkan" kavramını ilk defa Fârâbî kullanmıştır. Bu yönüyle de onun siyaset felsefesi özgündür.

3. Şehir Çeşitleri

Fârâbî şehirleri *Ârâü Ehli'l-Medineti'l-Fâzıla* ve *es-Siyâsetü'l-Medeniyye* gibi eserlerinde sınıflandırmaktadır. Fârâbî bu şehirleri sınıflandırırken, halkın etik davranışlarını, mutluluk anlayışlarını, idarecinin takip ettiği siyaseti göz önünde bulundurmaktadır.

Fârâbî ilk olarak şehirleri ikiye ayırır; (1) Erdemli şehir, (2) Erdemli olmayan şehir. Erdemli olmayan şehrin cahil şehir, fâsık (bozuk) şehir, değişebilen şehir ve sapık şehir olmak üzere dört şekli vardır.

Yine bu erdemli olmayan şehirlerden cahil şehirleri, zaruri, değiştirici, bayağı ve bedbaht, haysiyete düşkün, zorba ve demokratik şehir olmak üzere altı kısma ayırır.¹⁹

Fârâbî'nin idealinde gerçekleştirmek istediği erdemli şehirdir. Bu anlamda onun erdemli şehri, Platon'un ideal şehir tasarımına benzemektedir.

¹⁶Fârâbî, *Fusûlü'l-Medenî*, s. 70.

¹⁷Fârâbî, *es-Siyâsetü'l-Medeniyye*, çev. Mehmet Aydın, A. Şener ve M. R. Ayas, Kültür Bakanlığı Yay., İstanbul, 1980, s. 41.

¹⁸Fârâbî, *Fusûlü'l-Medenî*, s. 40.

¹⁹Fârâbî, *el-Medinetü'l-Fâzıla*, çev. Nafiz Danışman, Maarif Basımevi, İstanbul, 1956, s. 90-91; Fârâbî, *es-Siyâsetü'l-Medeniyye*, s. 58.

4. Erdemli Şehir

Fârâbî'ye göre erdemli şehir, büyük, orta ve küçük olmak üzere üç çeşittir. Büyük erdemli şehir, dünyanın ma'mur tüm bölgelerinde; orta erdemli şehir, dünyaki tek bir milletin bir araya gelmesiyle; küçük erdemli şehir ise, herhangi bir milletin yerleştiği bölgede tek bir şehir meydana getirmesi ile oluşur.

Fârâbî, erdemli şehri biyolojik olarak sağlıklı bir insan vücuduna benzetir. Bir vücudun her organının kendine göre görevi vardır ve bunların hepsinin sağlıklı çalışması kalbe bağlıdır. Tıpkı bunun gibi erdemli şehrin kurum ve kuruluşlarının sağlıklı ve verimli bir şekilde çalışması şehir yöneticisinin kabiliyet ve tutumuyla ilgilidir. Erdemli şehri teşkil eden unsurlar, yaradılıştaki çeşitli ve birbirlerinden üstün yapıdadırlar. Bunların arasında başkanlık görevini üstlenecek kapasitede insanlar ve mertebeye ona yakın insanlar bulunur. Bunların her biri kendi kabiliyetlerini başkanın gayelerine uygun bir surette kullanır.²⁰

Fârâbî, erdemli şehrin birbirinin yerine geçen başkanlarını tek bir nefis gibi görür. Onlar zaman boyunca yaşamış tek bir kral gibidirlere. Bu başkanlar, ayrı şehirlerde hükümran olsalar bile aynı durumdadırlar. Aynı zamanda erdemli şehrin sadece başkanları değil halkı da tek bir nefis gibidir. Erdemli şehrin halkı çeşitli zamanlarda, çeşitli şehirlerde yaşamış olsalar da durum aynıdır.²¹

Erdemli şehrin halkı, insanın gerçek varlığı, varlığının devamı, geçinmesi ve hayatının korunması için gereken şeylerin en mükemmelinin elde edilmesi hususunda birbirine yardım eder. Ona göre erdemli şehir mutluluğa ulaşma konusunda halkın birbirleriyle yardımlaştığı şehirdir. Fârâbî'ye göre, gerçekten mutluluk olan şeyi temin etmeye yarayan iradi davranışlar, hayat tarzları ve yetileri kuvvetlendiren başkan faziletli bir başkandır. Bu başkana boyun eğen şehir de faziletli bir şehirdir.²²

Erdemli şehir halkından her birinin ortak bilmesi gereken şeyler vardır. Bunlar varlıkların yüksek ilkelerini, onların mertebelerini, mutluluğu, erdemli şehrin birinci derecede yönetimini ve bu yönetimin mertebelerini bilmesi gerekir.²³

Erdemli şehir halkının ortak bildikleri ve yaptıkları şeyler dışında, iş ve sanatta insanların birbirlerinden farklı durumlara yatkınlıkları vardır. Fârâbî'ye göre erdemli şehirde insanların birbirinden farklı olduğu bilinir. İşler de ona göre dağıtılmıştır. Bireylerin farklı iş ve sanatlara yatkın olmasından iş bölümü konusunda faydalanılır. O bu konuda şöyle söyler: "İnsanlar, bir takım güçlerle birbirlerinden farklı ve üstün olurlar. Onlar, bulunup ortaya konulma durumunda olan işleri söz konusu bu güçlerle ortaya koyar."²⁴ Dolayısıyla Fârâbî'ye göre erdemli şehrin her tabakasındaki insanlar, yatkın oldukları bir iş veya sanatta meşgul olmalıdırlar. Fârâbî bu konuda, şöyle bir örnek vermektedir: Güzel yazı yazmak için uzun zaman uğraşmak gerekir. Güzel yazı alışkanlığını kazandıktan sonra dahi yazmaya devam edersek, yazıldıkça

²⁰ Fârâbî, *el-Medinetü'l-Fâzıla*, s. 82.

²¹ Fârâbî, *el-Medinetü'l-Fâzıla*, s. 92.

²² Fârâbî, *Fusûlü'l-Medenî*, s. 69.

²³ Fârâbî, *es-Siyâsetü'l-Medeniyye*, s. 55; Fârâbî, *el-Medinetü'l-Fâzıla*, s. 101-102.

²⁴ Fârâbî, *es-Siyâsetü'l-Medeniyye*, s. 46.

sanatımızda bir olgunluk ve üstünlük görülür. Nefsin bu üstünlükten duyduğu zevk arttıkça yazı sanatına olan aşkı da artar.²⁵

Fârâbî, şehir ve şehirlerdeki iş bölümünü, insan vücudundaki çeşitli uzuvların, vücudun sağlıklı bir hayat sürmesi için her birinin belirli işleri ahenk içinde yardımlaşarak yürütmelerine benzetir. Erdemli şehirde başlıca iş bölümü şöyle olmalıdır:

- a) En faziletli olanlar; filozof ve hâkimler.
- b) Din temsilcileri ve mütercimler.
- c) Ölçüm işleriyle uğraşanlar.
- d) Askerler.
- e) Zenginler.²⁶

Erdemli şehirde adalet, her şeyden önce halkın ortak olduğu iyi şeylerin hepsinin arasında paylaşılması, sonra da paylaşılan şeylerin korunmasıyla olur. Bu iyi ve ortak olan şeyler güven, servet, şeref ve rütbedir. Halktan her birisinin, hak ettiğinde eşit bir ölçüde, bu iyi şeylerden birer payı vardır. Bu dağıtımda eksiklik veya fazlalık adaletsizlik olur.

Fârâbî'nin erdemli şehirde türediler (*nevabit*) olarak nitelediği "erdemsizler" de bulunmaktadır. O bunları, tıpkı buğdayın arasında çıkan delice otuna ya da ekinin içinde biten dikene benzetir.²⁷

Fârâbî'nin erdemli şehir hiyerarşisinde yukarıdan-aşağıya ve aşağıdan-yukarıya bir düzen kurulur. Bu düzende en önemli amaç, gerçek mutluluğa kavuşmak için iradi bir yardımlaşmadır. Bu durumu sağlıklı bir bedene benzeten Fârâbî, kalbi bedeninin yöneticisi olarak görür. Kalp, derece bakımından kendisine yakın olanın yöneticisi, yakın olan organ da kendi altındakinin yöneticisidir. Bu, yöneten-yönetilen şeklinde yukarıdan-aşağıya inerek yönetmeye kadar ulaşır. Bedenin organları tabiidir ve bunların sahip oldukları istidatlar, tabii kuvvetlerdir.²⁸

Fârâbî'nin gerçek mutluluktan anladığı şudur; Gerçek mutluluk, yalnızca kendisi ve özü için istenir, hiç bir zaman onu basamak yaparak ondan başkasına erişmek için istenmez, tam tersine bütün diğer şeyler yalnızca bu gerçek mutluluğa erişmek için istenir. Bu mutluluğa "en yüksek mutluluk" (*es-saâdetü'l-kusvâ*) adı verilir. Gerçek mutluluk olmadığı halde mutluluk sanılan türden mutluluğa gelince o, halkın iyilik ve hayır adımı verdiği mal ve mülk, haz ve tatlar veya şans ve şöret, insanın saygı ve hürmet görmesi, yahut istenen ve bu dünya hayatında elde edilecek türden daha başka şeylerden ibaret bir mutluluktur.²⁹

Fârâbî siyaset felsefesinde etiğin olgunlaştırılması ve güzelleştirilmesine büyük önem vermektedir. Ona göre ister iyi ister kötü olsun, bütün etik nitelikler sonradan

²⁵ Fârâbî, *es-Siyâsetü'l-Medeniyye*, s. 93.

²⁶ Fârâbî, *Fusûlü'l-Medenî*, s. 53-54.

²⁷ Fârâbî, *Eflatun Kanunlarının Özeti*, (*Telhisü Nevâmisi Eflatûn*), çev. Fahrettin Olguner, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara, 1985, s. 63.

²⁸ Fârâbî, *el-Medinetü'l-Fâzıla*, s. 118-119.

²⁹ Fârâbî, *Kitabu'l-Mille*, s. 52.

kazanılmıştır. İnsanın kendisindeki iyi ve kötü etiği, iradesiyle tersine çevirmesi mümkündür. Bu da ancak, bir fiili birçok kez ve uzun süre tekrar ederek alışkanlık haline getirmekle mümkün olur. Fârâbî'ye göre insan bir fiili, iyi olduğu için, isteyerek ve düzenli olarak yaparsa mutluluğa erişir. Aksi takdirde bedbaht olur. Nasıl beslenme dengeli olduğu zaman beden sağlıklı oluyorsa, fiiller de dengeli olursa güzel etik oluşur.

Sonuç

Fârâbî'nin siyaset felsefesinin temelinde etik ve mutluluk kavramları bulunmaktadır. Ona göre, siyaset ile etik birbirinden ayrılmaz. Yani siyaset etiğin pratik yönünü oluşturur. Böyle bir anlayışın gerçekleşebileceği ortam ise, huzurlu ve mutlu bireylerden oluşmuş erdemli bir şehirdir. Ona göre, etik ve mutluluk yalnız bireyin değil şehrin de gayesidir. Fakat her insan yaratılış olarak farklı güçlere ve yeteneklere sahip olduğu için mutluluğun ne olduğunu ve bu konuda ne yapılması gerektiğini bilemez. Bunun için bir rehber ve öğretmene ihtiyaç duyar. Yani insanları mutlu etmek de ancak erdemli şehir eliyle gerçekleşir.

Erdemli şehrin nitelikleri, "ilk başkan", "en yüksek ilkelere sahip erdemli siyaset", "iyi ve iradi bir hiyerarşiye sahip siyasî düzen", "gerçek mutluluğa ulaşmak için yardımlaşma", "kanun hâkimiyeti" ve "süreklilik ve kararlılık"tır. Bunlar, birbirlerini tamamlayan ve erdemli şehrin devamını sağlayan ilkeler olarak gözüktür. Dolayısıyla erdemli insan, erdemli siyasî düzeni oluşturur. Erdemli siyasî düzen de erdemli şehri meydana getirir.

Fârâbî'nin yüzyıllar önce ortaya koyduğu siyaset felsefesi bugün için de güncelliğini korumaktadır. Zira, çağdaş şehir yaşamında, adil bir başkan tarafından iyi yönetilen bir şehirde mutlu bir yaşam sürmek, insanlığın en çok ihtiyaç duyduğu gereksinimlerin başında gelmektedir.

Abstract

Farabi's Politics Philosophy

Fârâbî's politics philosophy is very important thought. Fârâbî's politics philosophy contains virtuous city and concept of ethics and happiness. Moreover, politics don't separate from ethics in his thought.

These concepts coming into force yet. Because, people especially need to life in the virtuous city and to be happiness nowadays. This is a problem that has been existed since early times.

Key Words : Fârâbî, politics philosophy, virtuous city, ethics, happiness.

Kaynakça

- Fakhry, Majid (1983), *A History of Islamic Philosophy*, Pan Books and Macmillan, London.
Fârâbî (1345), *Kitab Tahsilü's-Saâde*, Matbaatu Meclis-i Dairetu'l Maarif, Haydarabad.
Fârâbî (1346), *Kitab es-Siyâsetü'l-Medeniyye*, Matbaatu Meclis-i Dairetu'l Maarif, Haydarabad.
Fârâbî (1346), *Kitabu'r-Tenbîh ala Sebili's-Saâde*, Matbaatu Meclis-i Dairetu'l-Maarif, Haydarabad.
Fârâbî (1350), *İhsâu'l-Ulûm*, Matbaatu's-Saâde, Mısır.
Fârâbî (1956), *el-Medinetü'l-Fâzıla*, çev. Nafiz Danışman, Maarif Basımevi, İstanbul.

- Fârâbî (1980), *es-Siyâsetü'l-Medeniyye*, çev. Mehmet Aydın, A. Şener ve M. R. Ayas, Kültür Bakanlığı Yay., İstanbul.
- Fârâbî (1985), *Eflatun Kanunlarının Özeti, (Telhîsü Nevâmisi Eflatûn)*, çev. Fahrettin Olguner, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara.
- Fârâbî (1987), *Fusûlü'l-Medenî, (Siyaset Felsefesine Dair Görüşler)*, çev. Hanifi Özcan, DEÜ Yay., İzmir.
- Fârâbî (1993), *Mutluluk Yoluna Yönelme*, çev. Hanifi Özcan, DEÜ Yay., İzmir.
- Fârâbî (1999), *İlimlerin Sayımı*, çev. Ahmet Arslan, Vadi Yay., Ankara.
- Fârâbî (1999), *Mutluluğun Kazanılması*, çev. Ahmet Arslan, Vadi Yay., Ankara.
- Fârâbî (2000), *Kitabü'l-Mille (Din Kitabı)*, çev. Fatih Toktaş, *Divan*, sayı: 12, 2000/1.
- Ibn Ebi Usaybi'a (1965), *Kitab Uyun al-Anba fi Tabaqat al-Atıbba*, Dar Maktabat al-Hayat, Beyrut.
- Netton, Ian Richard (1989), *Allah Transcendent: Studies in the Structure and Semiotics of Islamic Philosophy, Theology and Cosmology*, Exeter Arabic and Islamic Series, Routledge, London.
- Walzer, Richard (1962), "Al-Farabi's Theory of Prophecy and Divination", ed. Walzer, *Greek into Arabic Essays on Islamic Philosophy*, Bruno Cassirer, Oxford, ss. 206-219.